

www.dereta.rs

Biblioteka
XX vek

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Robertson Davies
FIFTH BUSINESS

Canada Council Conseil des arts
for the Arts du Canada

*We acknowledge the support of the Canada Council for the Arts,
which last year invested \$153 million to bring the arts to
Canadians throughout the country.*

*Nous remercions le Conseil des arts du Canada de son soutien.
L'an dernier, le Conseil a investi 153 millions de dollars pour mettre
de l'art dans la vie des Canadiennes et des Canadiens de tout le pays.*

Copyright © Robertson Davies, 1970
Copyright renewed Pendragon INK, 1998.
Copyright © ovog izdanja dela *DERETA doo*

ROBERTSON DEJVIS

MANTI KORA

Prevod s engleskog
Slobodan Damnjanović

Beograd
2017.
DERETA

I

ZAŠTO SAM IŠAO U CIRIH

„Gospodine Stonton, kada ste odlučili da dođete u Cirihi?”

„Kad sam čuo sebe kako urlam u pozorištu.”

„Odluku ste doneli baš tog trenutka?”

„Pretpostavljam. Naravno, kasnije sam sebe podvrgao uobičajenom preispitivanju. Da se uverim u njenu ispravnost. Ali mogu reći da sam tu odluku doneo onog časa kada sam čuo sebe kako vičem.”

„Uobičajeno preispitivanje! Možete li mi reći nešto više o tome?”

„Naravno. To je preispitivanje koje neko preduzima svaki put kad hoće da odredi prirodu svog postupanja, stepen sopstvene odgovornosti i slične stvari. Bilo mi je savršeno jasno. Više nisam bio u stanju da upravljam svojim ponašanjem. Nešto se moralo učiniti, i to odmah, pre nego što drugi to učine umesto mene.”

„Molim Vas, ispričajte mi ponovo o tom događaju kada ste vikali. Malo detaljnije, molim.”

„To se desilo prekjuche, to jest 9. novembra u petnaest do jedanaest uveče, u Kraljevskom teatru 'Aleksandrija' u Torontu, gradu u kome živim. Imao sam loše sedište na gornjoj galeriji. Već je to bilo neobično. Na programu je bila mađioničarska predstava Magnusa Ajzengrima.

Zvala se *Veće iluzija*. On je poznati mađioničar, bar među onima koji vole takve stvari. U okviru predstave postojala je i tačka *Mesingana glava fratra Bekona*. Velika glava koja deluje kao da je od mesinga, ali je napravljena od nekog drugog prozirnog materijala. Glava lebdi iznad pozornice, ne možete videti kako je to urađeno, verovatno su u pitanju neke žice. Ta glava daje savete i odgovore na pitanja prisutne publike. To me je razgnevalo. To su neoprezne i glupe stvari koje lako prerastu u skandal. Radi se o preljubama, ogovaranjima i glupostima i prljavštinama slične vrste. Taj dasa, mađioničar, nasrće na ljudsku privatnost, a to se ne može tolerisati. Pravi se da je neko, da je iznad drugih ljudi, a u stvari je šarlatan koji zaluduje ozbiljan svet. Imao sam svest da se vrpeljim na sedištu, ali tek kad sam čuo sopstveni glas, shvatio sam da stojim i vičem.”

„A vikali ste...”

„Dobro, a šta ste očekivali da vičem? Viknuo sam što sam glasnije mogao – a to je bilo vrlo, vrlo glasno, jer ja imam iskustvo u vikanju – viknuo sam: 'Ko je ubio Boja Stontona?' A onda je u sali nastala prava ludnica.”

„Došlo je do pometnje i meteža u pozorištu!?”

„Da. Jedan čovek je iznenada ustao, proderao se i ničice pao. Tako je to izgledalo, pa su mnogi počeli da žamore, a neki su i uspeli da vide o kome se radi. Ali svi su se utišali kad je progovorila 'Mesingana glava'.”

„Šta je rekla?”

„Postoji više mišljenja. Na radiju su rekli kako je glava nagovestila da ga je ubila neka zločinačka banda. Ja sam čuo nešto o 'ženi koju je poznavao – ženi koju ne poznaje, što je, naravno, moglo da se odnosi samo na moju maćehu. Ali ja sam sa lica mesta pobegao što sam brže mogao.

Stepenište na tom balkonu je vrlo strmo, a ja sam bio vrlo uzbuđen i stideo sam se zbog onog što sam uradio, pa zato nisam dobro čuo šta je glava odgovorila. Hteo sam da pobegnem pre nego što me prepoznaju.”

„Zato što ste Vi Boj Stonton?”

„Ne, Boj Stonton je moj otac.”

„A on je ubijen?”

„Naravno da je ubijen! Zar niste čitali o tom slučaju? To nije bilo obično ubistvo; žrtva nije bio neki siromašak koga ubijaju zbog nekoliko stotina dolara. Moj otac je bio važan čovek. Neću preterati ako kažem da je njegova smrt bila svetska vest.”

„Shvatam. Žao mi je što nisam znao. Sad da još jednom prođemo kroz celu priču.”

I tako smo i uradili. Bila je to duga priča, često bolna za mene, ali on je pametan ispitivač. Povremeno sam se osećao kao svedok koji ne priča sve što zna, jer on je ostavljao utisak da mu je poznato i ono što mu nisam rekao ili ono što nije mogao znati. Bilo me je stid što tako često govorim „naravno”, kao da se radi o očiglednim dokazima, a ne o pretpostavkama, stvarima koje mogu, ali ne moraju biti istinite. Bio sam zatečen što ispadam budala u situaciji u kojoj ranije sebe nisam mogao da zamislim – da razgovaram sa psihijatrom koji nastoji da pomogne, ali bez garancije da to može da uradi. Nikad nisam verovala da ti ljudi mogu za pametnog čoveka da učine nešto više nego što on može da učini sam za sebe. Poznajem mnoge ljude koji slušaju psihijatre, ali to su ropske prirode, koje bi se, da žive u doba vere, pokoravale lokalnom svešteniku, a sad su, ako imaju para za veće prevarante, spremni da plate astrologa ili one koji gledaju u šolju. Ali

bio sam tamo gde jesam i morao sam da prođem kroz to iskustvo.

To je imalo svoju zabavnu stranu. Nisam znao šta mogu da očekujem, ali sam mislio kako će me postaviti na krevet i pitati za polni život, što bi bilo čisto gubljenje vremena. Jer ja nisam imao polni niti ljubavni život o kome bih nešto mogao da kažem. Ali ovde u kancelariji direktora Jungovog instituta, smeštenog u Gemajndestr. 27, Cirihi, nije bilo kreveta – nije bilo ničeg osim stola, dve stolice, jedne ili dve sijalice i nekoliko slika sa orijentalnim motivima. I dr Čudi i njegov pas, vučjak, čija je ućtiva pažljiva radoznalost neobično podsećala na uzdržanu radoznalost njegovog gazde.

„To je Vaš telohranitelj?“, upitao sam čim sam ušao u sobu.

„Ha-ha“, nasmejao se dr Čudi na način na koji to čine Švajcarci; način na koji se istovremeno šala prihvata, ali se ne podstiče pravljenje novih šala. Ipak, stekao sam utisak – a u tome sam vrlo uspešan – da doktor ponekad u svojoj švajcarskoj prostoriji prima vrlo nastrane pacijente i da je, tako posmatrano, njegov pas više od običnog pratioca.

Izgled Jungovog instituta pomalo me je zbunjivao. Bila je to jedna od onih visokih ciriških kuća, koje delom liče na stambenu zgradu, a delom na neko državno zdanje. Morao sam da zvonim više puta kako bi me propustili kroz ulazna vrata sa tamnim staklima, kroz koja se nije moglo videti ko se nalazi sa druge strane. Sekretarica koja me je uvela i sama je ličila na doktora. Bila je vrlo ozbiljna, bez traga osmeha na licu. Da bih stigao do dr Čudija, morao sam da se penjem uz visoke stepenice. Odjek koraka dok sam se peo u meni je prizvao sećanje

na školu u koju je išla moja sestra. Nisam bio spreman da se suočim sa ovim; očekivao sam da ću ući u zdanje koje u sebi spaja bolničku atmosferu i sablasnost ludnica iz loših filmova. Ali ipak je ovo bila Švajcarska. Prava Švajcarska jer, iako u zgradi nisam video ni sat sa kukavicom, ni banku, ni mlečnu čokoladu, prostor je bio lišen udobnosti i topline, što me je od samog početka dovodilo u nepovoljan položaj. I mada sam, odlazeći kod psihijatra, očekivao da ću izgubiti nešto od svoje profesionalne privilegije da sam uvek u prednosti, nisam mogao da zamislim kako će to izgledati.

Sa direktorom sam proveo sat vremena i za to vreme pojavilo se nekoliko važnih stvari. Prvo, on je pretpostavio da će nekoliko sastanaka sa psihoanalitičarom biti za mene vrlo korisno. Drugo, da taj psihoanalitičar neće biti on, već neko kome će me on preporučiti i kome će on poslati izveštaj o mom stanju. Treće, da se, pre nego što prođem kroz analizu sopstvene ličnosti, uverim da će to biti korisno za mene. Dr Čudi je ustao i pružio mi ruku. Ja sam pokušao da pružim ruku i vučjaku, ali je on prezrivo okrenuo glavu, a direktor mi je uputio jedan ledeni osmeh.

Ponovo sam se našao na Gemajndeštrase. Osećao sam se prilično glupo. Sledećeg jutra u hotelu sam dobio obaveštenje o tome gde će se obavljati analiza moje ličnosti. Takođe sam dobio i instrukciju da se za tri dana u deset sati ujutru javim dr J. fon Haleru, koji me očekuje.

2.

Klinika je bila sasvim drugačija od onog što sam očekivao. Pored uobičajenih ponižavanja – sedenje u sobi dopola skinut u društvu isto tako obnaženih stranaca, uriniranje u flašice koje se onako tople predaju mladim sestrama, kašljanje na zahtev lekara, odgovaranje na indiskretna pitanja u situaciji kad vam doktor, pokušavajući da dohvati prostatu, zavlaci prst u rektum, tabananje napred-nazad dok psihijatar pažljivo broji vaše korake, duboko disanje, uzdržavanje od disanja, pokazivanje jezika, prevrtanje očiju i činjenje čitavog niza glupih stvari koje doktoru mnogo govore, a pacijenta teraju da se oseća kao budala – prošao sam kroz iskustva koja su bila nova za mene. Vadili su mi velike količine krvi sa različitih mesta – najviše iz ušne rese. Popio sam čašu neke tečnosti sa ukusom čokolade, a onda su me vezanog za sto svaki sat vremena vodili na rendgen, gde su gledali kako se taj bučkuriš širi kroz moje telo. Zatim su mi na glavu prikačili čitav niz žičica, čiju namenu nisam mogao da dokučim, ali sam pretpostavio – pošto su me pritom okretali na stolici i naginjali u svim smerovima – da imaju neke veze sa

osećajem ravnoteže, sa sluhom i sličnim stvarima. Uz to je išla i masa pitanja – koliko su živeli moji deda i baba, otac i majka i od čega su umrli? Kad sam kao uzrok očeve smrti naveo „ubistvo”, lekar je iznenađeno zatreptao, a ja sam bio zadovoljan što sam bar na trenutak poremetio švajcarsku flegmatičnost. Kad sam došao u Cirihi, bio sam prilično neraspoložen, a posle dva dana medicinskih pregleda bio sam još neraspoloženiji i želeo sam da odem na neko drugo mesto, ali ne svojoj kući. Ipak smatrao sam da treba bar jednom videti dr J. fon Halera; ako ni zbog čeg drugog, onda bar da razgovaram sa njim.

Zbog čega osećam toliko neprijateljstvo prema stvarima koje sam svojom voljom odlučio da činim? Na to nema jednostavnog odgovora. Kao što sam rekao direktoru, odluku sam doneo polazeći od razuma, i neću je se odreći. Neti mi je oduvek govorila da, kad treba učiniti nešto neprijatno – popiti gorak lek, izviniti se zbog rđavog ponašanja, istrpeti batine – moram biti „mali vojnik”. Tad sam shvatio da mali vojnici nikad ne oklevaju, oni ne pitajući čine ono što je ispravno. Dakle, morao sam biti mali vojnik i posetiti dr J. fon Halera.

Ah, da li mali vojnici idu kod psihijatra? Oni su hrabro išli kod zubara. Toliko puta sam, naoružan malom nevidljivom musketom, hrabro išao na to neprijatno mesto. Da li se te dve posete razlikuju? Da, razlikuju se.

U stanju sam da shvatim čemu onda služe zubari. Oni stružu i buše pokvarene zube, stavljaju lekove i plombe, ponekad ih vade iz vilice. Ali šta psihijatri mogu da učine? Oni koje sam sretao u sudnici po pravilu su protivrečili jedni drugima, zamagljivali stvari, govorili nerazumljivim jezikom i bili laka žrtva mog unakrsnog ispitivanja. Kad god sam bio u prilici, izbegavao sam da ih koristim

kao svedoke. Ipak, svi misle da oni u slučajevima kao što je moj mogu biti od velike koristi. Morao sam, bez obzira na svoje unutrašnje opredeljenje, da učinim ono što je najbolje za mene. Nisam mogao ostati u Torontu i tek tako izgubiti razum.

Zašto sam došao u Cirihi? Direktor smatra da sam učinio pravu stvar, ali šta on zna o mojoj situaciji? Ništa me ne bi moglo naterati da u Torontu potražim pomoć psihijatra. Takvo lečenje trebalo bi da bude tajno, ali posle izvesnog vremena svi znaju ko redovno posećuje psihijatra i svi se trude da pogode šta se krije iza takvih poseta. Obično se dođe do zaključka kako je u pitanju homoseksualnost pacijenta. Mogao sam otići u Njujork, ali su svi koji su tamo išli imali posla sa frejldovski usmerenim psihijatrima. I često su se vraćali luđi nego što su odlazili. Naravno, krivica ne mora obavezno biti na strani frejldovaca. Ljudi koji su od njih tražili pomoć po pravilu su ropske duše; ni sam Frejld ne bi mogao da učini nešto značajno za njih. Prazan džak, govorio je moj deda, nećeš naterati da stoji uspravno. O jungovcima nisam znao ništa osim da ih Frejldovi sledbenici ne vole. I to da je jedan od mojih poznanika – inače lečen kod frejldovca – za one koji odlaze u Cirihi podrugljivo rekao kako

*Slušaju besede
Nemačkih mistika
Koji propovedaju čitavu noć.*

Ali ja sam, sa izopačenošću koja me obuzima kad donosim važne odluke, ipak odlučio da tamo odem. Jungovci su imali dve prednosti; prvo, frejldovci ih mrze, i drugo, Cirihi je daleko od Toronta.

3.

Prilično sam se razočarao kad sam otkrio da je dr J. fon Haler – žena. Nemam ništa protiv žena; prosto mi nije palo na pamet da ću, kad odem u Cirihi, o svojim jadima pričati sa nekom od njih. Tokom telesnih pregleda imao sam kontakt i sa ženama, i to mi nije nimalo smetalo. Bilo mi je svejedno ko zaviruje u moja creva i bubrege. Ali duša je, ipak, nešto sasvim drugo. Hoće li žena – može li žena shvatiti šta me muči? Vlada mišljenje da su žene vrlo osetljive. Moje iskustvo sa njima, bilo kao sa klijentima, svedocima ili pripravnicama, pokazuje da je taj stav čista zabluda. Ima žena koje su osetljive, ali niko me ne može ubediti da su sve takve, da su osetljivije od muškaraca. Smatram da meni treba delikatan pristup. Da li je dr J. fon Haler na visini tog zadatka? Nikad nisam čuo za žene psihijatke, osim za one koje leče decu. A moje nevolje su bile mnogo veće od onoga što muči decu.

Ipak, tu sam gde jesam, u situaciji koja je više socijalna nego profesionalna. Našao sam se u prostoriji koja je ličila na dnevnu sobu. Raspored stolica bio je tako neprofesionalan da sam ja sedeo u senci, a doktorka na svetlu pored prozora. Nije bilo kauča.

Dr fon Halerova delovala je nešto mlađe od mene, imala je oko trideset i osam godina, i pored nekoliko sedih vlasi

imala je mladalački izraz lica. Lepo lice sa pomalo jakim, ali ne i grubim crtama. Nos veliki, orlovski ako hoćemo da budemo ljubazni prema njoj, a kukast ako nećemo. Velika usta i beli zubi, ali ne na američki način. Oči lepe, smeđe kao i kosa. Prijatan dubok glas i ne baš savršen izgovor engleskog jezika. Odelo neupadljivo, ni moderno ni zastarelo. Takav način odevanja Karolina naziva „klasičnim”. Sve u svemu, osoba koja budi poverenje. Ali i ja odišem poverenjem i znam sve profesionalne trikove za stvaranje takvog utiska. Čutiš i pustiš klijenta da priča, ne namećeš se – puštaš klijenta da govori o onome što ga muči, posmatraš ga i nastojiš da otkriješ znakove uznemirenosti. Ona je koristila ta sredstva, ali to činim i ja. Rezultat je bio prilično usiljen razgovor.

„Ubistvo Vašeg oca je razlog zbog kojeg ste došli da se lečite?”

„Zar to nije dovoljno?”

„U životu čoveka smrt oca uvek predstavlja važan trenutak. Ali obično imamo vremena da se pripremimo za takav događaj. Otac je sve stariji, sve manje želi da živi; očigledno se i sam priprema za smrt. Nasilna smrt je veliki udarac. Ipak, znali ste da Vaš otac jednog dana mora umreti, zar ne?”

„Pretpostavljam. Ne sećam se da sam ikada o tome razmišljao.”

„Koliko je imao godina?”

„Sedamdeset.”

„To nije prerana smrt. I u psalmima tako piše.”

„Ali to je bilo ubistvo.”

„Ko ga je ubio?”

„Ne znam. To niko ne zna. Udavio se u luci Toronta, ili su ga udavili. Kad su ga izvukli zajedno sa automobilom, toliko je čvrsto držao volan da su prste morali polugom

da odvajaju od njega. Oči su mu bile širom otvorene, a u ustima je imao kamen.”

„Kamen?”

„Da, ovaj kamen.”

Pružio sam joj kamen, koji sam nosio u svilenoj maramici. Dokaz. A u slučaju ubistva Boja Stontona: komad kanadskog ružičastog granita, obima i veličine jajeta.

Ona ga je pažljivo pregledala. Onda ga je polako stavila u svoja usta i pogledala me pritom sa nekim svečanim izrazom na licu. Da li je to bio svečan izraz? Da li su joj oči zasijale? Ne znam. Bio sam suviše zapanjen onim što je uradila da bih mogao dati tačan odgovor. Onda je kamen pažljivo izvadila iz usta, obrisala ga svojom maramicom i vratila na mesto.

„Da, mogao je biti u ustima”, rekla je.

„Vi ste hladna i proračunata osoba”, odgovorio sam.

„Da. Ovo je hladna i proračunata profesija, gospodine Stonton. Recite, da li je neko nagovestio da je Vaš otac izvršio samoubistvo?”

„To nikako. Čovek poput njega nikad ne diže ruku na sebe. Ali zašto ste pošli u tom pravcu?”

„Ali ne postoji nijedan dokaz da se radi o ubistvu?”

„Kako znate?”

„Čitala sam izveštaj dr Čudija i od bibliotekara zatražila da pregleda stare brojeve *Noje cirher cajtunga*. U njima ne piše da je Vaš otac ubijen, on je održavao veze sa nekoliko švajcarskih banaka. Vest o njegovoj smrti je kratka i diskretna, ali se između redova može naslutiti da većina misli da se on ubio.”

„On je ubijen.”

„Čudijev izveštaj nagoveštava da mislite kako Vaša maćeha ima veze sa tim.”

„Da, da, ali ne direktne. Ona ga je uništila. Ona ga je unesrećila i toliko izmenila da više nije ličio na sebe. Nikad nisam tvrdio da ga je ona udavila u luci. Ona ga je psihički ubila.”

„Stvarno. Imam utisak da Vi ne mislite mnogo o psihologiji.”

„Psihologija sačinjava veliki deo moje profesije. Ja sam poznati advokat, da li ste i to proverili? Moram da znam ponešto o načinu na koji ljudi funkcionišu. Bez istančanog osećaja za psihologiju ne bih mogao da radim svoj posao, ne bih mogao iz ljudi da izmamim ono što ne žele da kažu. To je Vaš posao, zar ne?”

„Ne, moj posao je da čujem ono što ljudi silno žele da kažu, ali se boje da ih niko neće razumeti. Vi psihologiju koristite kao oružje u službi pravde. Ja je koristim kao terapiju. Dobar advokat Vašeg tipa morao bi da uoči razliku između ta dva pristupa. Pokazujete da to činite. Mislite da ga je Vaša maćeha psihički ubila, ali ne mislite da je to bio dovoljan razlog za samoubistvo. Čula sam za takve slučajeve. Ali ako ona nije ubica, ko bi, po Vašem mišljenju, to mogao da bude?”

„Onaj ko mu je stavio kamen u usta.”

„Oh, nemojte, gospodine Stonton. Niko ne može staviti čoveku kamen u usta protiv njegove volje, a da mu pritom ne polomi zube i ostavi trag nasilja. Sama sam to probala. A Vi? Ne, i pomislila sam da niste. Sigurno je Vaš otac sam stavio kamen u usta?”

„Zašto?”

„Možda mu je neko rekao da to učini. Neko koga nije mogao ili nije hteo da ne poslušaju.”

„Smešno, oca niko i nikad nije mogao da natera da učini nešto što on ne želi.”

„Možda je on to želeo da učini. Možda je želeo da umre. To se ponekad dešava.”

„On je voleo život. Bio je najvitalniji čovek koga sam sreo u životu.”

„Čak i onda kad ga je Vaša maćeha psihički ubila?”

Izgubio sam tlo pod nogama. Ovo je bilo ponižavajuće. Poznat sam po uspešnom unakrsnom ispitivanju, a sad me je ova žena izbacila iz ravnoteže. Ipak, lek je u mojim rukama.

„Mislim da ovaj način razgovora nikuda ne vodi i mislim da mi nimalo neće pomoći”, rekao sam. „Ako mi kažete cenu Vaše usluge, mi možemo prekinuti ovaj razgovor.”

„Kako hoćete”, rekla je doktorica Fon Haler. „Ali moram Vam reći da mnogi ljudi ne vole prvi razgovor i da žele da pobjegnu od mene. Ali po pravilu se vraćaju. Vi ste čovek izuzetne inteligencije. Hoće li pojednostaviti stvari ako preskočimo bekstvo i nastavimo sa razgovorima? Ubeđena sam da ste dovoljno pametni i da ne očekujete da ova vrsta ispitivanja protekne bezbolno. Početak je svakom težak, a posebno ljudima Vašeg kova.”

„Već ste me svrstali u neku kategoriju?”

„Izvinjavam se, bilo bi suviše drsko da tako nešto tvrdim. Htela sam da kažem samo da su pametni i bogati ljudi na početku uvek neprijateljski raspoloženi.”

„Vi mi, dakle, preporučujete da stisnem zube i nastavim dalje.”

„Svakako, nastavite. Ali bolje je da ne stežemo zube. Mislim da ste se već suviše naprezali. Recimo da nastavimo malo nežnije.”

„Mislite da je to nežno kad nagoveštavate da se moj otac ubio iako sam Vam rekao da je ubijen?”

„Rekla sam Vam samo ono što piše između redova u novinskim vestima. Sigurna sam da ste se i ranije sreli sa takvim mišljenjem. I znam koliko su takve sumnje neprijatne članovima porodice. Ali promenimo temu. Da li mnogo sanjate?”

„Ah, već smo došli do snova? Ne, ne sanjam mnogo. Ili tačnije, ne obraćam pažnju na snove.”

„Da li ste skoro nešto sanjali? Posle odluke da dođete u Cirihi? Od kada ste stigli ovde?”

Treba li da joj kažem? Pa dobro, i to ću morati da platim. Ići ću do kraja, pa nek bude šta bude.

„Da, noćas sam sanjao.”

„Pa?”

„Vrlo upečatljiv san. Bar kad sam ja u pitanju. Moji snovi su obično fragmenti koji se brzo zaboravljaju. Ali ovo je bilo sasvim drugačije.”

„Da li je bio u boji?”

„Da, u stvari, bio je ispunjen jarkim bojama.”

„I kakva je bila opšta atmosfera sna? Mislim, da li ste uživali dok ste sanjali? Da li je bio prijatan?”

„Prijatan? Da, bio je prijatan.”

„Kažite mi šta ste sanjali.”

„Bio sam u nekoj poznatoj zgradi, mada je ranije nikad nisam video. Ali ona je na neki način bila povezana sa mnom, u njoj sam bio važna osoba. Možda bi trebalo reći da sam bio okružen tim zdanjem, jer ono je ličilo na koledž nalik onima na Oksfordu. Žurio sam kroz dvorište opkoljeno zgradama i izašao sam kroz sporedan ulaz. Kad sam se našao pod svodom tog ulaza, dva uniformisana čoveka – portiri ili policajci, službenici ili neki čuvari – pozdravili su me sa osmehom, kao da me poznaju, i ja sam im otpozdravio. Onda sam se našao na ulici. To

nije bila kanadska ulica. Pre ulica nekog malog grada u Engleskoj ili Evropi; znate one ulice sa drvoredom i lepim porodičnim zgradama. Ova je imala i jednu ili dve prodavnice i gradski autobus je prolazio kroz nju. Ali ja sam žurio jer sam negde morao da stignem. Brzo sam izašao iz te ulice, skrenuo levo i našao se na polju. Prolazio sam pored nekog polja na kome su iskopavane neke ruševine. Prošao sam preko polja, stigao do male improvizovane kolibe, centra arheološkog rada – shvatio sam da se radi o arheološkim iskopavanjima – i ušao kroz vrata. Unutrašnjost kolibe nije bila onakva kakvu sam očekivao. Spolja je delovala kao privremeno sklonište za alate i slične stvari, ali je unutra bila gotičko zdanje. Tavanica je bila niska, ali se sastojala od kamenog krstastog svoda. Unutra je bilo nekoliko mladih ljudi, obični momci u dvadesetim godinama. Sedeli su i pričali na vrhu kružnog stepeništa, koje se spuštalo u dubinu zemlje. Hteo sam da siđem niz te stepenice i zamolio sam momke da mi naprave prolaz, ali oni nisu obratili pažnju na mene, već su nastavili svoj razgovor. Mislim da su me doživeli kao nekog dosadnog uljeza, koji nema prava da siđe niz stepenice i koji zapravo i ne misli ozbiljno kad kaže da želi da siđe. Napustio sam kolibu, izašao na put i pošao nazad ka gradu. I onda sam sreo jednu ženu. Neobična osoba, nalik na Ciganku, ali joj odeća nije bila ciganski šarena i gizdava. Na sebi je imala staromodnu dronjavu odeću, izbledelu od kiše i sunca. Na glavi je nosila crni somotski šešir sa širokim obodom i nekoliko pera drečavih boja. Činilo se da želi da mi kaže nešto važno i stalno je, idući kraj mene, govorila, ali ja od njenog govora nisam razumeo nijednu reč. Govorila je stranim jezikom, čini mi se rumunskim. Nije prosila, ali je nešto želela od mene. Pomislio sam da sva-

ka zemlja dobija strance kakve zaslužuje – što je, ako se bolje razmotri, sasvim glupa misao. Ali imao sam utisak da kasnim, pa sam zato požurio u grad. Kad sam stigao u njega, naglo sam skrenuo udesno i gotovo utrčao kroz kapiju koledža. Jedan od čuvara mi se obratio: 'Stići ćete na vreme, gospodine. Ovog puta nećete platiti kaznu.' A onda sam se zatekao kako na čelu stola, sa advokatskom odeždom na sebi, predsedavam nekoj sednici. I to je sve."

„Vrlo dobar san. U sanjanju ste možda bolji nego što mislite.”

„Mislite li da on ima neko značenje?”

„Svi snovi imaju neko značenje.”

„To važi za Josifov i faraonov san, za san Pilatove žene. Ali što se mog sna tiče, moraćete dobro da se potrudite da me ubedite kako i on ima neko skriveno značenje.”

„Naravno da ću morati da se potrudim. Ali ovog trenutka mi recite, i to bez razmišljanja, da li ste u snu prepoznali neke ljude.”

„Niko mi nije bio poznat.”

„Mislite li da bi to mogli biti ljudi koje još niste videli? Ili ih do juče niste sreli?”

„Doktorko Fon Haler, Vi ste jedina osoba koju sam sreo, a koju do juče nisam poznavao.”

„Mislim da je i to moguće. Da li bih mogla biti neko iz Vašeg sna?”

„To je suviše brzo za mene. Hoćete li da kažete kako sam Vas mogao sanjati pre nego što sam Vas upoznao?”

„To svakako deluje besmisleno, zar ne? Ipak, pitam Vas da li sam ja mogla biti neko iz Vašeg sna?”

„U snu nisam video nikog ko bi mogao biti Vi. Osim ako ne mislite na Ciganku koju ništa nisam razumeo. Nećete me naterati da tako nešto progutam.”

„Tako sposobnog advokata, sigurna sam, niko ne može naterati da proguta neku smešnu besmislicu. Ali zar Vam nije neobično što ste sanjali ženu koju ranije niste nikad sreli, a koja želi da Vam kaže nešto što Vi ne razumete i što i ne želite da razumete, jer Vam je stalo samo do toga da se vratite u svoje sigurno, prijatno okruženje, da opet obučete advokatsku odeždu i predsedavate nekom sastanku?”

„Doktoro Fon Heler, ne želim da budem grub, ali mislim da ste, polazeći ni od čega, ispreli genijalno tumačenje. Treba da znate da sam sve do susreta sa Vama mislio da je dr J. fon Haler muškarac. Čak i da sam sanjao psihoanalitičara, ja ne bih mogao da pogodim tu istinu.”

„To nije istina, osim ako sve slučajne podudarnosti nisu istina. U snu ste sreli ženu, a i ja sam žena. Naravno, ne moram biti žena iz Vašeg sna. Ipak, uveravam Vas kako je sasvim moguće da novi pacijent pre početka lečenja sanja neki važan i karakterističan san, i to pre nego što sretne svog lekara. Mi to uvek pitamo, za svaki slučaj. Ali san koji sadrži i neku nepoznatu istinu, to je stvarno retkost. Ipak, to ćemo sad ostaviti po strani.”

„Hoće li biti kasnijeg? Ako shvatam san, ja nisam u stanju da se snađem u razgovoru sa Cigankom koja govori nepoznatim jezikom i vraćam se svom poznatom svetu. Šta Vi iz toga zaključujete?”

„Snovi nam ne predskazuju budućnost. Oni samo otkrivaju stanje naše duše, stanje u kome i budućnost može biti prisutna. Vi ste trenutno u stanju u kome ne želite da razgovarate sa ženom koju ne razumete. Ali to se stanje može promeniti. Slažete li se sa mnom?”

„Stvarno ne znam. Iskreno govoreći, ovaj sastanak mi liči na borbu za sticanje prednosti. Da li će ceo postupak lečenja biti ovakav?”

„Možda izvesno vreme. Ali na tom nivou se ništa ne može postići. Sad se naš sastanak bliži kraju i ja, otvoreno govoreći, moram da presečem ovu stvar. Ako hoćete da Vam pomognem, morate dati priliku boljem delu svoje ličnosti, morate biti iskreni i poverljivi. Ako budete sumnjičavi, ako date na volju gorem delu Vaše duše, pa nastojite da me uhvatite u nekoj laži ili šarlatanstvu, ja neću biti u stanju ništa da uradim za Vas. Bez iskrenosti i poverenja naši sastanci nemaju izgleda na uspeh. Možda je to ono što u ovom času želite. Imamo još minut, gospodine Stonton. Hoćemo li nastaviti naše susrete ili ne? Nemojte misliti da ću se uvrediti ako ne želite da se lečite kod mene. Ja imam dosta pacijenata i, ako upoznate nekog od njih, sigurno će Vam reći da nisam šarlatan, već ozbiljan i iskusan doktor. Šta ste odlučili?”

Uvek sam mrzeo kad me stavljaju u tešku situaciju. Naljutio sam se. Ali kad sam posegao za šeširom, video sam kako mi se ruka tresе, a i ona je to videla. Nešto se povodom tog drhtanja moralo učiniti.

„Doći ću u zakazano vreme.”

„Dobro, samo budite ovde pet minuta ranije. Imam vrlo gust raspored.”

I našao sam se na ulici, ljut na sebe i na doktorku Fon Haler. Ali u dubini duše bio sam zadovoljan što ću je opet videti.

4.

Do sledećeg sastanka protekla su dva dana, tokom kojih sam više puta menjao mišljenje. Ali došao sam tačno na vreme. Činjenica da je moj doktor žena smetala mi je više nego što sam hteo da priznam. Imao sam svoje razloge zbog kojih nisam želeo da me leči žena, ali nijedan nije imao veze sa onim nepodnošljivim čudovištem Neti Kvelč, koja me proganja od kako znam za sebe. Nije mi se dopadalo ni tumačenje snova koje je protivrećilo svim meni poznatim pravilima utvrđivanja istine. Otkrivanje istine je glavni cilj prava i ja sam tom zadatku posvetio najbolji deo svoje ličnosti. Može li se u maglama snova naći istina o čoveku? Nije mi se dopadao ni doktorkin grub način na koji je tražila prvo da se odlučim, a zatim da budem tačan i da joj mogućim kašnjenjem ne oduzimam vreme. Naterala me je da se osetim kao neki glupavi svedok, a to je sasvim pogrešna procena mog karaktera. Ali ja se neću povući pred doktorkom Fon Haler, bar ne bez ponovnog sukoba sa njom.

Doktor mi je rekao da se ona zove Johana i da je doktor medicine i specijalista na polju psihijatrije. Osim toga, ništa drugo nisam mogao naći o njoj.

Dobro, ruke mi se tresu. Pa šta? Od tog ne treba praviti dramu. Živci, pa šta. Ali nisam ja zbog toga došao u Cirihi.

Ovog puta se nismo sreli u prijemnoj sobi, već u ordinaciji doktorke Fon Haler, polumračnoj prostoriji u kojoj je bilo puno knjiga i nekoliko skulptura koje su mi se dopale. Osim toga, na prozorskom oknu bio je vitraž, što mi se nije dopalo; izgledalo je prilično izveštačeno. Na stolu je, na istaknutom mestu, stajala fotografija dr Junga. Doktorka Fon Haler nije sela sa druge strane stola, već se smestila na stolicu pored mene. Taj trik mi je poznat, on treba da uklanjanjem prirodne barijere – u ovom slučaju stola – stvori utisak bliskosti i poverenja. Ovog puta sam bio oprezan, rešen da joj ne dozvolim da mi se nametne.

Ona se topila od ljubaznosti.

„Nadam se, gospodine Stonton, da ovog puta neće biti kavge između nas.”

„Ne znam, to zavisi od Vas.”

„Samo od mene? Pa dobro. Pre nego što nastavimo, dobila sam izveštaj sa klinike. Čini se da ste prilično iscrpljeni i, ako dozvolite, pomalo nervozni. Da ste ono što se zove neurastenik. Imate i neurotične bolove. Mršavi ste. Patite od povremenog drhtanja ruku.”

„Odnedavno. Doživeo sam veliki stres.”

„Ranije niste imali drhtanje ruku?”

„Tu i tamo; onda kad se suviše zamorim na poslu.”

„Koliko ste jutros popili?”

„Jedan viski uz doručak i jedan pre nego što sam krenuo kod Vas.”

„Da li je to uobičajena mera?”

„Toliko popijem pre nego što se pojavim u sudnici.”

„Da li naš susret liči na pojavljivanje u sudnici?”

„Naravno da ne. Ali kao što sam već rekao, nalazim se pod velikim pritiskom, a viski je način da se izborim sa

njim. Vi svakako mislite da je to rđav način borbe. Ali ja se ne bih složio sa Vama.”

„Sigurna sam da znate sve opasnosti koje prate preterano konzumiranje alkohola?”

„U stanju sam da Vam na licu mesta održim predavanje o trezvenosti. Čvrsto verujem da ona nekim ljudima pomaže, ali ja nisam jedan od njih. Trezvenost je vrli- na srednje klase, a meni sudbina ili sreća nisu nameni- le da budem deo te klase. Naprotiv, ja sam bogat čovek, a bogatstvo je ono što čoveka stavlja u višu klasu. Osim ako nije sam zaradio svoje bogatstvo. Onda je skorojević, a ja sam treća generacija bogataša. Biti bogat znači biti posebna vrsta ljudi. Da li ste Vi bogati?”

„Ni u kom slučaju.”

„Vidim da ste brzo dali odričan odgovor. Ipak, vidim da vodite način života koji većina ljudi smatra bogataš- kim. Dobro, ja *sam* bogat, mada ne onoliko koliko to neki ljudi misle. Kad ste bogati, onda morate otkriti sopstvene istine i stvoriti sopstvena pravila ponašanja. Etika sred- nje klase neće Vam biti dovoljna, ako je prihvatite, ona će Vas stalno saplitati u životu. Napraviće budalu od Vas.”

„Šta je za Vas bogat čovek?”

„To je, doktorko, čovek koji ima pare. Ne mislim na bogatstvo duha, talenta ili slične koještarije. Bogat je onaj ko ima pare. Da se preciznije izrazim, bogat je onaj čiji godišnji prihod, kad plati porez, iznosi više od sto hiljada dolara. Kad ima taj novac, on ima i sve druge pokazatelje bogatstva. Ja zarađujem znatno više od sto hiljada godišnje. To mi donosi moja advokatska profesija. Kad o meni govore, ljudi koriste izraz 'istaknuti advokat'. Ako biti bogat i biti istaknuti advokat traže viski uz doru- čak, ja sam spreman da platim tu cenu. Ali uveravam Vas

da nisam zaboravio svoje stare, za koje je alkohol prvo i najgore delo nečastivog. Dan počinjem sa čašom viskija pomešanim sa sirovim jajetom. To je moj doručak.”

„Koliko popijete na dan?”

„Otpribliže jednu flašu. Sada malo više jer sam pod stresom.”

„Šta Vas je navelo da tražite psihijatra umesto da se lečite od alkoholizma?”

„Zato što mislim da nisam alkoholičar. Alkoholizam je zla kob srednje klase. Ugled koji uživam u svojoj zemlji ne dozvoljava mi da se učlanim u Društvo anonimnih alkoholičara. Ostala braća u piću bi me se plašila. Ja pijem, ali ne pravim budalu od sebe i ne divljam posle nekoliko čašica. Prosto rečeno, pijem, ali nikoga ne diram. Kad bih, recimo, sa nekim članom društva krenuo u pomoć nekom kolegi po flaši, taj bi se, kad me ugleda, prestravio, pomislio bi kako je u pijanstvu učinio nešto strašno, toliko strašno da mu za odbranu pred sudom treba advokat mog ranga i ugleda. A ni u grupnoj terapiji ne bih bio od neke veće koristi. Nisam ja neki intelektualni snob, ali grupna terapija – to meni zvuči suviše kolektivistički. Nedostaje mi sposobnost javnog ispovedanja. Više volim druge da teram da pričaju o sebi, posebno kad u sudnici sednu na klupu za svedoke. Ne, ja nisam alkoholičar. Alkoholizam nije moja bolest, ona je moj simptom.”

„A šta onda zovete svojom bolešću?”

„Kad bih znao, rado bih Vam rekao. Umesto toga očekujem od Vas da mi kažete od čega bolujem.”

„Takva definicija trenutno nam neće biti od neke pomoći. Recimo da ste doživeli stres posle očeve smrti. Možemo li pričati o tim stvarima?”

„Nećemo valjda početi od detinjstva? Od toga kako su me učili da koristim nošu?”

„Želim da mi pričate o svojim sadašnjim nevoljama. Mogli biste početi od trenutka kada ste saznali za smrt svog oca.”

„To je bilo oko tri sata izjutra, četvrtog novembra. Kućna pomoćnica me je probudila i rekla da policija hoće da razgovara sa mnom. Preko telefona. Inspektor koga sam od ranije poznao rekao mi je da hitno dođem na dokove jer se dogodila nesreća koja ima veze sa kolima mog oca. Nije hteo da detaljnije priča, a ja nisam želeo da kažem bilo šta što bi probudilo radoznalost moje služavke, koja se sva pretvorila u uvo. Zato sam pozvao taksi i odveo se na dokove. Tamo je sve na prvi pogled bilo onako kako je to situacija zahtevala. Tamo sam zatekao ronioca u punoj opremi koji je prvi došao do kola. Vatrogasna jedinica je doterala kamion sa dizalicom, koja je izvukla automobil. Bilo je nekoliko policijskih kola i kamion sa jakim reflektorima. Pronašao sam inspektora sa kojim sam razgovarao i on mi je rekao da se radi o kolima mog oca i da se u njima nalazi njegovo telo. Prema onom što je policija mogla da zaključi, kola su sletela sa pristaništa brzinom od oko šezdeset kilometara na sat. Stražar na doku čuo je pljusak i odmah je obavestio policiju. Kad su policajci stigli, nije se moglo utvrditi tačno mesto gde su kola upala u vodu, pa su zato angažovani ronionci, reflektor i vatrogasna dizalica. Kola su uz pomoć lanca izvukli iz vode, a kad su videli broj registarskih tablica, odmah su me pozvali. Ta kola su policiji bila dobro poznata. Moj otac je imao mali broj koji se lako pamtio.

To je jedna od onih teških situacija u kojoj se čovek nada da nije istinito ono što mu zdrav razum govori da jeste. Niko drugi osim mog oca nije vozio ta kola. Najzad su na kej izvukli automobil pun vode i prljavštine. Zatim

su vatrogasci otvorili vrata pažljivo i polako, u meri u kojoj im je voda u kolima dozvoljavala da to učine. Morali su tako da postupaju jer su policajci želeli da sačuvaju svaki dokaz koji se mogao sačuvati. Kola su se, ipak, brzo ispraznila, sva mutna i prljava voda je istekla a u njima je sad ostao samo on, na prednjem sedištu, ruku položenih na volan.

Od svega me je najviše užasnulo stanje njegovog tela. On je uvek bio elegantan čovek. Sad je sav bio prekriven blatom, uljem i lučkom prljavštinom; oči su mu bile širom otvorene, a ruke su strašnom snagom držale volan. Vatrogasac je pokušao da mu odvoji šake od volana, ali to mu nije polazilo za rukom, nijedan od uobičajenih načina nije bio dovoljan da se obavi taj zadatak. Možda Vam je poznato šta su ti ljudi u stanju da urade, ono što oni preduzimaju pod normalnim okolnostima niko se ne bi usudio da učini. Konačno su uspeli da ga odvoje od volana, ali su mu šake bile unakažene; kasnije smo utvrdili da su mu gotovo svi prsti polomljeni. Ne ljutim se na vatrogasce, oni su radili ono što su morali da urade. Izvukli su ga iz kola i položili na ciradu, a onda su se povukli i čekali da ja nešto učinim. Klekao sam pored njega i maramicom mu sa lica obrisao blato i prljavštinu i tada smo videli da on ima nešto u ustima. Policijski lekar mi je pomogao da mu otvorimo vilicu. I kad smo mu silom otvorili usta, u njima smo pronašli kamen koji sam Vam pokazao. To je onaj kamen koji ste, ne verujući u moju priču, stavili u svoja usta.”

„Žao mi je ako sam Vas neprijatno iznenadila. Ali pacijenti dolaze sa vrlo neobičnim pričama. Nastavite.”

„Policijska procedura bila mi je dobro poznata. Bili su izuzetno ljubazni, ali su morali da odnesu telo u mrtvačnicu,